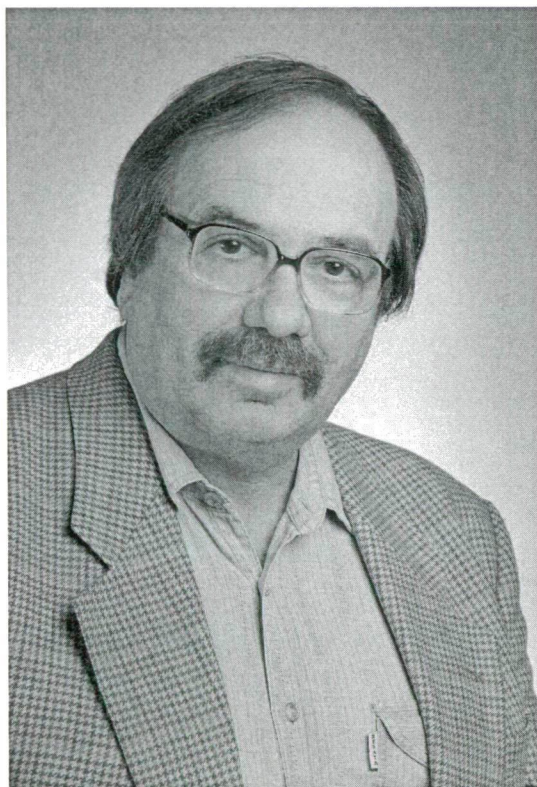

**ACTA UNIVERSITATIS SCIENTIARUM
SZEGEDIENSIS**

**ACTA HISTORICA
TOMUS CXXXVI.**

**HUNGARIA
SZEGED
2014**

Marjanucz László

TAMÁS ÁGNES

A FELVIDÉKI SZLOVÁK GIMNÁZIUMOK 1874-ES BEZÁRÁSA AZ ÉLCLAPOK ÍRÁSAIBAN ÉS KARIKATÚRAIN *

Tanulmányomban a három felvidéki szlovák gimnázium megszüntetésével végződő folyamat élclapi megjelenését vizsgálom. A nagyrócei és a turócszentmártoni evangélikus, illetve a znyóváraljai katolikus szlovák gimnáziumokat 1874 áprilisában ért vádak már nem csak egy-egy újságíró vagy politikust érintettek, hanem a teljes szlovák tannyelvű középfokú oktatást. Az 1874 decemberében a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete a bezárásról és vagyonek Kobzásról nem volt összeegyeztethető az 1868-ban elfogadott nemzetiségi törvényben foglalt jogokkal, ennek ellenére a rendeletet szigorúan végrehajtották, a magyar kormány határozottan lépett fel, s a nacionalista közvélemény támogatását élvezték az intézkedések.

Elemzésem célja, hogy bemutassam, milyen szerepet játszhattak az élclapok a középiskolák bezárásának ügyében, milyen képet festenek a szlovákokról a korábbi és későbbi évtizedekhez képest ezek a sajtóorgánumok, melyek erőteljesen támaszkodtak az olvasók leveleire, véleményére.

Az 1874-es évfolyamból vizsgált élclapok közül egy a kormány politikáját népszerűsítette (Borsszem Jankó), egy a balközép nézeteit (Az Üstökös), egy vicclap pedig katolikus-konzervatív eszméket (Mátyás Deák) hirdetett. Tanulmányomban az élclapokban megjelent szlovákokkal kapcsolatos véleményeket és a szlovák gimnáziumok bezárásáról szóló karikatúrákat és humoros szövegeket mutatom be. A kitekintés az élclapok vélekedéseire érdekes lehet, hiszen karikatúráikban, viccekben az olvasótábor által közismert közhelyekre építenek, s az 1870-es években még hasonló számú előfizetővel rendelkeztek, mint a politikai napilapok.

A szlovákokkal szembeni ellenséges attitűdöt az váltotta ki, hogy a szlovák nemzetiségi mozgalom vezetői követelték az 1868-ban elfogadott nemzetiségi törvény revízióját, de legalábbis végrehajtását. Először Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez nyújtottak be kérvényt, hogy szlovák közép- és felsőiskolákat alapíthassanak, majd az 1870-es évek elején Lónyay Menyhért miniszterelnökkel is tár-

* Ez úton köszönöm Deák Ágnesnek és Vörös Boldizsárnak a kéziratához, illetve a tanulmány alapjául szolgáló konferencia előadásához (Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület konferenciája, Miskolc) fűzött javaslataikat.

Az idézeteket eredeti helyesírással közöljük, az élclapokat a továbbiakban a következőképpen rövidítjük: BJ = Borsszem Jankó, MD = Mátyás Deák, Ü = Az Üstökös.

gyaltak nemzeti kívánságaik végrehajtása érdekében.¹ 1873 februárjában népművelési egyesület létrehozását kérelmezték, de a kormány ezt nem engedélyezte.² A felvidéki gimnáziumok bezárásának ügye az 1874. április 15-én tartott Zólyom megyei közgyűlésen kezdődött. Ekkor a közgyűlés Grünwald Béla Zólyom megyei alispán javaslatára a kormányhoz feliratot intézett, mely a szlovák gimnáziumokat pánszlávizmussal vádolta. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter vizsgálóbizottságokat küld ki a felvidéki szlovák iskolákba, melyek a pánszlávizmus vádját először nem tartották megalapozottnak, az iskolák működését és a tanulók tanulmányi eredményeit megfelelőnek ítélték. Az erőteljes nacionalista sajtóhadjárat, illetve annak következtében, hogy Grünwald Béla egy belpolitikai küzdelmekről terhelt időszakban indította el agitációját a szlovák gimnáziumok ellen, Grünwald felirata mégis sikerrel járt, az iskolákat a miniszter bezárta, s ezt az uralkodó is szentesítette 1874. december 30-án.

Az 1860-as és 1890-es évek élclapjait elemző másik vizsgálatom alapján megállapítható, hogy a szlovákokról szóló humoros-gúnyos történetek száma ebben az évben az élclapokban lényegesen magasabb. Az első velük kapcsolatos történetek 1874. április végén, május elején jelennek meg, és november–decemberben letűnnek az élclapok hasábjairól. Ezek a lapok – természetüknél fogva – nem napról-napra követik a gimnáziumok bezárásával kapcsolatos eseményeket, sőt az iskolák megszüntetéséről vagy az ahhoz kapcsolható személyekről a szlovákokkal foglalkozó anekdoták és karikatúrák csak körülbelül egyharmada szól,³ a többi gúnyrajz és történet inkább a szlovákoknak tulajdonított általános jellemzőket tárják az olvasók elé a korábbi és későbbi évtizedhez képest negatívabb tálalásban. A szlovákokkal kapcsolatban megmutakozó ellenszenv 1874-ben jelentősen nagyobb mértékű, mint az 1860-as vagy az 1890-es években. Az 1874 nyarára kialakult ellenséges attitűdöt egyes lapszerkesztők nem csak megjelentetett cikkeikkel fokozták, hanem bízatták is levelezőiket, például a következőképpen: „csak mentől keserűbbet”.⁴ Ezért is érdemes megvizsgálni, hogy milyen jellemzőket tulajdonítanak az élcek beküldői a szlovákoknak.

Az élclapokban – a szlovák iskolákat ért vádaknak megfelelően – a leggyakrabban megjelenő tulajdonsága a nemzetiségi csoportnak az, hogy pánszláv szelleműk.⁵

¹ Katus 1987: 1386.

² Gratz 1934: 191.

³ A három elemzett élclapban összesen 56 szlovákokról szóló gúnyrajz és humoros történet olvasható, ebből 14 kapcsolódik a felvidéki szlovák gimnáziumok bezárásához. Az 1860-as és az 1890-es években az általam vizsgált élclapokban (Az Üstökös, Borsszem Jankó, Bolond Miska) a szlovákok csak átlagosan 6–7-szer fordultak elő egy-egy évfolyamban.

⁴ MD 1874. május 9. 74.

⁵ BJ 1874. szeptember 6. 1., BJ 1874. október 25. 10., Ü 1874. június 6. 274., Ü 1874. szeptember 5. 423., MD 1874. június 13. 94., MD 1874. augusztus 1. 124., MD 1874. szeptember 19. 151.

Egy-egy szövegben olvashatunk tipikusnak tartott szlovák foglalkozásokról (bicskás, drótos, napszámos, üveges, malterkeverő),⁶ italról, a pálinkáról,⁷ borovicskáról⁸ és ételekről, melyek leginkább a burgonya és a túró, illetve egy versben az aludttej.⁹ Történelmükhöz kapcsolódik a szlovák nemzetiségi mozgalom vezetőinek említése,¹⁰ illetve annak kigúnyolása, hogy a szlovákok Svatopluk ivadécai,¹¹ de megjelennek úgy is, mint kukacok, melyek a magyar búzát megeszik.¹² Ez az utóbbi írás a Borsszem Jankóban egy magyar földbirtokostól származott, aki szerint a szlovákok, akik Magyarországon gyakran dolgoztak napszámosként, hozzájárultak az az évi rossz terméshez, sőt még abban is kárt tettek, ami megtermett. Még többször előforduló vélekedés az élclapokban, hogy a szlovákok nem is emberek.¹³ Efféle kijelentéssel az 1860-as évek élclapjaiban még egyáltalán nem találkozunk, de Jókai élclapjában 1874-ben sem olvashatjuk ezt. Ennek magyarázata talán lehet az, hogy Jókai különösen figyelt – és Szerkesztői sub rosájában figyelmeztetett – arra, hogy a nem magyar nemzetiségi csoportokat sértő írásokat ne tegyen közzé.

A következő versrészlet, mely még a gimnáziumok ellen zajló vizsgálatok ideje alatt született, illusztrálja a szlovákokról közvetíteni kívánt szélsőségesebb véleményyt:

„... *Kutyafejű tatár vagy,
A fogad is igen nagy.
Miből lettél? ki tudja?
Ügyefogyott egy mula.
Te nem embertől születél,*

⁶ A megemlített foglalkozások a következők:

- bicskás: Ü 1874. május 2. 213.
- drótos: MD 1874. június 6. 92., BJ 1874. június 7. 4., BJ 1874. június 14. 3., BJ 1874. július 12. 8.
- napszámos: BJ 1874. május 24. 4.
- üveges: BJ 1874. június 14. 3., BJ 1874. július 5. 6.
- malterkeverő: BJ 1874. június 14. 3., BJ 1874. július 26. 4.

⁷ A szláv ajkú népek, így a szlovákok esetében is, gyakran felbukkan a pálinka túlzott fogyasztása az élclapokban mint negatív jellemzőjük, annak ellenére, hogy a kortársak közül a magyarok is gyakran fogyasztották ezt az italt, de erről ritkán olvashatunk a lapok hasábjain, akkor is kevésbé elítélően, mint a nem magyar nemzetiségi csoportok esetében.

⁸ pálinka/borovicska: MD 1874. június 27. 104., MD 1874. augusztus 1. 122., MD 1874. szept. 5. 144., BJ 1874. június 7. 4., BJ 1874. július 12. 8.

- ⁹ – túró: MD 1874. augusztus 1. 122., BJ 1874. június 7. 4.
- krumpli: Ü 1874. december 26. 611., BJ 1874. június 14. 3.
- aludttej: MD 1874. június 6. 92.

¹⁰ Hurbán: Ü 1874. október 31. 517., MD 1874. szeptember 5. 144., BJ 1874. augusztus 16. 1., BJ 1874. augusztus 30. 2., BJ 1874. szeptember 6. 1., BJ 1874. szeptember 27. 9.

¹¹ 1874. augusztus 1. 122., MD 1874. szeptember 5. 144., BJ 1874. november 29. 3.

¹² BJ 1874. május 10. 4.

¹³ MD 1874. június 13. 94., BJ 1874. május 10. 5., BJ 1874. június 14. 3.

*Hanem békanyájból lettél....
 Fajod az Orangutang –
 Ide hallgass most: bi...!
 Majomszufla, üres fej!
 Eledeled aludt-tej,
 Ha már nincs lelked, eszed,
 Ez is kár ha megeszed.
 Mert az aludt-tej is éték,
 És állatgyomorba vétek....
 Mameliga – cibere
 Való neked – fulj bele!¹⁴*

Ez a vers a Mátyás Deákban jelent meg, mellyel kapcsolatban érdemes idézni Buzinkay Géza megállapításait: „hangja a káromkodásig eldurvult [...] a belpolitikáról kevés szó esett a lapban, [...] a nemzetiségi kérdést éppen csak érintette”.¹⁵ Mégis, a szlovák gimnáziumok ellen folyó vizsgálat visszatérő témája volt, mert az katolikus egyházhoz tartozó iskolát is érintett.

A vers tartalmilag több szempontból is érdekes. Egyrészt, felelevenít egy legendát a kutyafejűekről, mely az 1848–1849-es szóbeli hagyományban már az oroszokhoz kapcsolódott, de előtte a tatárokhoz, s a hunokhoz. Ezeket a mondákat régészetileg, történetileg és antropológiailag is elemezték, indokolták a kortársak.¹⁶ A kutyafejű tatárokról szóló mondák országosan ismertek voltak, s a keletről érkező oroszok könnyen beilleszthetők voltak a tatárokról szóló szövegekbe. Ehhez az ellenségképhez kapcsolódik a versben az a mozzanat is, hogy a szlovákok foga, mint a kutyáké, igen nagy. A pánszlávizmus vádjá kapcsán egyértelmű, hogy az oroszokról szóló szájhagyományban élő történeteket a szerző egy másik, Oroszországgal kapcsolatban álló szláv népre, a szlovákokra vonatkoztatja, s így burkoltan utal a pánszlávizmus vádjára is.

A vers következő soraiban a katolikus lap szerzője felveti a szlovákok eredetének kérdését, amihez az ötletet a magyarul 1873-ban megjelent, s az egyház tanaitól gyökeresen eltérő nézeteket hirdető munka, *A fajok eredete természetes kiválasztás útján vagyis az előnyös válfajok fennmaradása a létérti küzdelemben* adhatta. Charles Darwin ezen kötete fejtette ki nem csak a fajok harcáról, de azok eredetéről és fejlődéséről szóló evolúciós tanait, melyeket az egyház élesen támadott,¹⁷ de ebben a versben ezt az elítélt tant céljaik eléréséhez használták fel. A „Miből lettél?” kérdés megválaszo-

¹⁴ MD 1874. június 6. 92.

¹⁵ Buzinkay 1983: 32–33.

¹⁶ Landgraf 1998: 121–122.

¹⁷ Darwin elméletének kortárs kritikájára lásd például a Magyar Állam – Idők Tanuja című katolikus–konzervatív politikai napilap cikkeit. Ezek az írások 1873. november 15-e és 1873. december 7-e között jelentek meg a lap első oldalán.

lása előtt is utal arra a szerző, hogy a szlovákokat nem embernek, hanem „ügyefogyott” öszvérnek¹⁸ tartja, mely állathoz az olvasó általában negatív képzetársításokat kapcsol.¹⁹ Majd a következő sorokban a szlovákságot nem az emlősöktől, hanem a hüllőktől származtatja, de ezt követően már a darwini elméletnek megfelelően a majomtól, ám a vers szerint ők nem fejlődtek tovább emberré.²⁰

A vers második felében már nem a szlovákok eredetéről, hanem vélt tulajdonságairól ír a szerző, de nem változtatja meg nézetét, mely szerint a szlovák állat. Ekkor is a jól ismert sztereotípiák köszönnek vissza a sorok közül: a butaság, illetve a tejből készült ételek fogyasztása. A vers záró mondata pedig az animizált nemzetiségi csoport halálát kívánja, de a tárgyalt lapokban a szlovákok is megjelennek úgy, mint akik a magyarok életére törnek, méghozzá akkor, amikor a magyarok alsznak.²¹ Ez a gonosz tettről szóló leírás ugyancsak növeli az ellenszenvet, kiegészíti a nemzetiségi csoportról alkotott ellenségképet az alattomos, gyilkosságra is képes jellemzőkkel.

A fenti idézet a Borsszem Jankóból, mely szerint a szlovákok kártékony kukacok, ugyancsak kapcsolódhat a frissen a köztudatba robbant darwini elmülethez, s e szerint is a szlovákok alacsonyabb rendű lények, nem is hüllők, mint a versben, hanem csúszómászók.

A szlovákokról feltűnt az a nézet is, hogy nem is élőlények, hanem tárgyak, tehát a szerző, ha kevésbé visszatetsző és durva módon is, de még tovább fokozta az előző vers állításait:

„Roskoványi Ágoston nyitrai püspök csupa tótokkal veszi magát körül. A tót ugyanis nem ember, e szerint minden, ami nem ember, tót: a díván, szék, asztal, kredenz, ajtó stb. tehát mind tótok. Mondja már most valaki, hogy a nyitrai püspök közelében egyéb is létezik mint csupa tót.”²²

A Mátyás Deák írásaira – annak ellenére, hogy a szlovákokról kialakult sztereotípiákat nemcsak feleleveníti, hanem végletesen sértő hangnemben jeleníti meg – jellemző, hogy a katolikus znyóváraljai gimnázium elleni vádak hamisnak nyilvánítják:

¹⁸ A mula a latin mulus szóból származik, Északnyugat-Magyarországon használták és öszvért jelent (Czuczor 1867: 640.).

¹⁹ Azt a képzetársítást, hogy a szlovákok nem emberek, közmondások is megőrizték, melyek ugyancsak negatív jelentéstartalommal bírnak. Lásd például: „A kása nem étel, a tót nem ember”. (Szemerkenyi 2009: 729., további példák: Szemerkenyi 2009: 1367.)

²⁰ Az ellenségképekről, illetve az ember és nem-ember fogalom párról mint aszimmetrikus ellenfogalmakról lásd: Koselleck 1997: 5–16., 56–81. és Koselleck 1998: 12–23.

²¹ BJ 1874. augusztus 23. 2.

²² MD 1874. június 13. 94.

„Ki az áruló?

Lehet biz a katolikus,
Egy-egy kicsit fanatikus;
De nem lehet olyan gonosz,
Hogy megvegye orosz porosz

Mellettiünk szól a történet,
Minket semmi vád sem érhet;
Mert a panszláv mozgalomban,
Lutheránus patkánynyóm van.²³

A vers nemcsak a panszláv, orosz kapcsolatokra utal, hanem az evangélikusok német/porosz összeköttetéseire, a vallás német eredetére és sugallja, hogy az evangélikus felekezethez tartozó iskolákra viszont igazak a panszláv vádak.

A kortársak számára is feltűnővé vált, hogy a katolikus lapok, például a Magyar Állam – Idők Tanuja felekezeti alapon és nem nemzetiségi alapon tesznek különbséget ebben az ügyben panszláv és nem panszláv között. Az Üstökösben a következő véleményt olvashatjuk:

„A znyóváraljai tót, panszláv gymnasiumnak is pártját fogja a »Magyar Állam,« így akarván bebizonyítani tiszta keresztényi érzületét. A keresztény hit ugyan is azt mondja »a ki téged kövel, te azt kenyérral.« Az a gymnasium pedig már megdobálta a Magyar Államot kövel, (csak hogy kis kezdőbetűivel) e szerint vajjas kenyér dukál neki.²⁴

Ugyancsak a katolikus iskolához kapcsolódik s a szlovákokról ad jellemzést a következő részlet a Borsszem Jankóból, de ez már kapcsolható az iskolák ellen indult eljáráshoz:

„Tanrend tót iskolák számára.

– Znió-Várallyai program szerint –

1. Világtörténelem a trójai falótól Svatopluk fejér lováig.
2. Építészet: a) malterkeverés, b) téglahordás, c) mészsoltás, d) falbontás, különös tekintettel a magyar államra. [...]
4. Zoologia annak bebizonyítására, hogy nem áll azon fölfogás, mintha a tót nem volna ember. [...]
5. Botanika a) a krumpliról, b) a kolompérről, c) a burgonyáról, d) a kásának mint ételnek az ismertetése. [...]
8. Gymnastika kiváló tekintettel a tótágas fejlesztésére.²⁵

Az első „tantárgy” a szlovákok történelmét gúnyolja ki, mely a magyar kortársak szerint nem is létezett. Erre világít rá, hogy az írásban a szlovák történelem kezdete egy görög mondához köthető, míg vége a magyar honfoglalás kori legendák egyi-

²³ MD 1874. május 9. 74.

²⁴ Ü 1874. június 6. 274.

²⁵ BJ 1874. június 14. 3.

kéhez. A tanrend második tárgya a szlovákok jellemzőnek vélt s az építőiparhoz kapcsolódó foglalkozásait eleveníti fel, melyek közül a malterkeverővel a vizsgált évfolyamban is találkozhattunk, de az utolsó elem épp az építkezés ellentétére, a rombolásra utal, melyet a szlovákok leginkább – a gimnáziumok ez esetben pánszláv agitációjukkal – Magyarország ellen követnek el. Jellemző ételükön kívül, láthatjuk, ebben a gúnyos hangvételi írásban is megjelenik az a vélekedés, hogy a szlovák nem is ember.

1874 karácsonykor, az iskolák bezárásáról szóló határozatok után, melyeket az uralkodó december 30-án hagyott jóvá, Az Üstökös a következő történettel mutatja be a szlovákokról kialakult, még végtesebbé tett ellenségképet:

»Szent és nem szentháromságok.

[...] Háromért haragszik a magyar: ha tótnak mondják, ha a pipáját bántják, s ha pénzt kérnek tőle. [...]

Háromtól fél a magyar: az üres zsáktól, a nyelves asszonytól, meg a krumppli-levestől.

[...]»²⁶

Három nemzet ellensége a magyarnak: a tót, a német, meg a pecsovics.»²⁷

Láthatjuk, mind a haragot kiváltó, mind a félelmet keltő „csoportok” között megtaláljuk a szlovákokat, s ennek már csak összegzése, hogy a régi ellenségen, a németeken, illetve a balközép lap szerzőjének ellenségként megjelenő túlzottan kormány hű embereken kívül kialakul, megszilárdul a szlovákokról is az ellenség képe.

A három élclapban kevés, összesen négy karikatúrát találhatunk az iskolák bezárásával kapcsolatban. Az egyik gúnyrajzon (1. kép) Czékus István tiszai egyházkerületi evangélikus szuperintendens látható, aki a vizsgálatot folytatta a nagyrócei gimnázium ellen, amint az iskola bejárata előtt sepreget. A szemétnben szlovákokat ábrázoló figurákat és 'panszlavismus' feliratú könyveket láthatunk. A képen látható másik alak Zsedényi Ede, aki a vizsgálat megkezdése előtt a gimnázium fenntartását jelentős anyagi eszközökkel támogatta.²⁸

Zsedényi felbukkant még egy rajzon, amikor a tőle pénzt kérő Geduly Lajosra,²⁹ a dunáninneni egyházkerület szuperintendensére, aki a turócszentmártoni evangélikus gimnázium kivizsgálására volt hivatott, krumpplit – a szlovákokra jellemzőnek tartott ételt – önt a magasból. Azzal indokolja a kérés elutasítását, hogy a szlovákok már így is magyarokat esznek.³⁰ A Mátyás Deák karikatúristája pedig a következő

²⁶ A krumpliból készült ételekhez szorosan hozzátartoztak a szlovákokról szóló asszociációk.

²⁷ Ü 1874. december 26. 611.

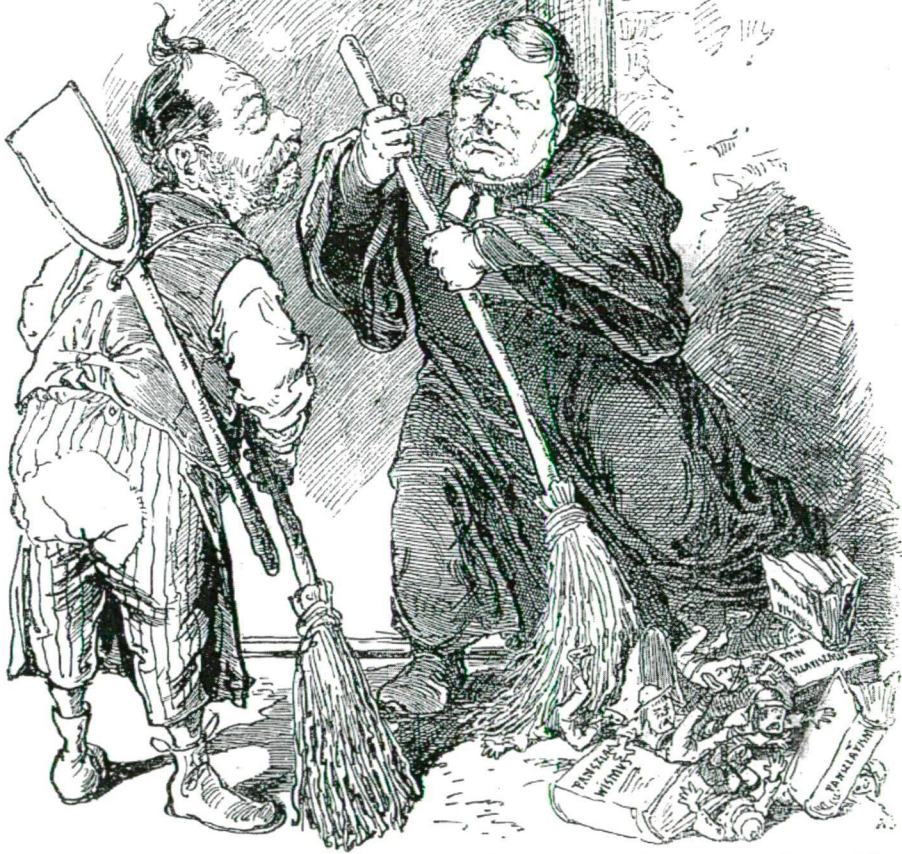
²⁸ BJ 1874. augusztus 16. 1.

²⁹ Geduly Lajos (Ludovič Geduly) azon kevés szuperintendens egyike, aki 1859-ben nem támogatta a szlovák nemzetiségi törekvéseknek kedvező protestáns pátent (Viršinska 2006: 144.), ezért a kortársak magyarbarát egyházi előljárónak tartották.

³⁰ BJ 1874. június 14. 1.

BORSSZEM JANKÓ

NAGY RÖCZEI GIMNAZIUM.

Zsedényi. Czékus barátom.
Czékus. Mi baj?

Zs. Azt mondja Hurban, seperjünk a magunk
háza előtt.
Cz. Hisz épen azt tesszük.

képpen látja a katolikus gimnázium bezárását: a rajzon Trefort Ágostont pillant-
hatjuk meg ősmagyar varázsló öltözetben egy nagy üst előtt, amit épp keverget, az
üstben pedig papokat. A képhez tartozó szöveg szerint Trefort kedvenc tevékenysége

az iskola bezáratás.³¹ Az Üstökös rajzolója Geduly szuperintendens habozását figurázza ki, aki nem akarta kivizsgálni újra a turócszentmártoni intézményt, mivel néhány hónappal korábban járt ott, és semmi kifogásolni valót nem talált annak működésében. A karikatúra középpontjában Geduly áll és gondolkodik, egyik oldalán egy káposzta látható 'panszlav gymnasiumok' felirattal, a másikon pedig egy kecske 'kormány' felirattal, amely ki van kötve egy fához, s épp bele akar harapni a káposztába. A kép aláírása a következő: „Geduli: Már most hogyan eszeljem ki, hogy a kecske is jól lakjon és a káposzta is megmaradjon.”³²

Geduly Lajos döntését, azt, hogy nem volt hajlandó vizsgálatot indítani a turócszentmártoni szlovák gimnázium ellen, a Borsszem Jankó következő verse is értékeli:

„Geduly,
(Siralmas ének egy eltévelyedett magyar superintendensről.)

... »Azt írják e stafétában
T.-Szent-Mártont vizitáljam
Azért se« – mond Geduly.

»Hadd beszéljen a colléga
Ott az a tiszántuli,³³
Én megyek ma még Kubinba³⁴
Bizom kedvelt tótjaimba – «
És elindult Geduly.

Diadallal ott fogadták,
Huzta négy vagy hat muli.
Két esperes a főtéren
Tótágast állt örömeben,
»Szláva! Szláva! Geduly!«³⁵

A szuperintendens azzal, hogy nem tett eleget a „kötelességének”, nem szolgálta vizsgálatával a kormány és a nacionalista közvélemény érdekeit, már az alcímben eltévelyedett magyarrá vált, de a vers még igaztalan magyarként is jellemzi, aki bizik

³¹ MD 1874. november 28. 189–190.

³² Ü 1874. szeptember 5. 423.

³³ A vers szerzője Czékus Istvánra utal.

³⁴ Utalás az 1874. augusztus 14-én Alsókubinban tartott dunáninneni egyházkerületi gyűlésre, mely egyetértett Geduly véleményével, s utasította küldötteit, hogy a pesti protestáns egyházi konvent ülésén (1874. szeptember 2–4.) a nagyróczzei gimnázium bezárásáról júliusban hozott határozat megsemmisítése mellett érveljenek.

³⁵ BJ 1874. augusztus 23. 5.

a szlovákokban, hozzájuk válik lojálissá a magyarok szemében. Ebben az írásban is megjelennek a muli, azaz az ösvérek. Nem derül ki, csak sejthető, hogy a szerző nem arra gondolt, hogy az állatok húzták Gedulyt, hanem a szlovákok, akik számárként tűnnek fel, s ugyancsak visszatérő elem, hogy a tótágast az író kapcsolatba hozza a szlovákokkal.

A szinte egész évben elhúzódó üggyel kapcsolatosan a Mátyás Deák egyik szerzője a következő figyelemreméltó, a közvélemény nyomásának szerepére utaló megjegyzést teszi a bezárások lecsengésének kezdeti időszakában:

*„Most mit tegyen már az állam
A közvéleménnyel?
Megvesz téged és kifizet
Deficit-fillérrel!”³⁶*

1874-ben ugyanis a gimnáziumok ügye mellett mindenekelőtt a rossz terméssel, az éhínséggel s jelentős deficittel és a kormánypárton belüli válsággal kellett megküzdenie a kormánynak.³⁷ A napilapokat és élclapokat áttanulmányozva az olvasónak az az érzése támadhat,³⁸ hogy a kormány a politikai és gazdasági nehézségek szorításában kényszerült engedni a közvélemény követelésének a gimnáziumok bezárásával. A szlovákokról élő negatív vélekedések folyamatos alátámasztásával, megerősítésével, illetve a középiskolák megszüntetésével kapcsolatos gyakran egyoldalú értékelésekkel az olvasói véleményeket jól tükröző élclapok írásai elősegítették a kormány intézkedésének kikényszerítését és – a kételkedők körében – annak elfogadtatását.

A felvidéki szlovák gimnáziumok bezárásával kapcsolatosan az élclapokban bizonyos fokig megfigyelhető egyfajta megosztottság: a Mátyás Deák szerzői a katolikus iskola megszüntetése ellen érvelnek, míg az evangélikus iskolák az ő véleményük szerint is államellenesek. Az Üstökös nem tesz különbséget felekezeti alapon, mint ahogy a Borsszem Jankó sem, ezekben a vicclapokban csak a bezárásról szóló történetek és rajzok kapnak helyet, míg például a kormánypárti Pesti Naplóban olvashatunk olyan írásokat is, melyek ellenzik a gimnáziumok megszüntetését.

FORRÁSOK

Az Üstökös: 1874.

Borsszem Jankó: 1874.

Mátyás Deák: 1874.

³⁶ MD 1874. szeptember 19. 151.

³⁷ Az 1874-es belpolitikai viszonyokról lásd: Cieger: 2008.; Deák: 2004.

³⁸ A témáról a politikai napilapokban publikált cikkekről lásd: Tamás 2009.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Buzinkay Géza 1983: Borsszem Jankó és társai. Magyar élclapok és karikatúráik a XIX. század második felében. Budapest.
- Cieger András 2008: Lónyay Menyhért, 1822–1884: szerepek – programok – konfliktusok. Budapest.
- Deák Ágnes 2004: „Ő csak Deák és nem deákpárti”. Deák és pártja 1869 után. In: Molnár András (szerk.): Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873. Zalaegerszeg, 261–321.
- Gratz Gusztáv 1934: A dualizmus kora. 1. kötet, Budapest.
- Katus László 1987: A nemzetiségi kérdés és Horvátország története. In: Pach Zsigmond Pál (főszerk.): Magyarország története: tíz kötetben. 6/2. köt. Budapest, 1333–1393.
- Koselleck, Reinhard 1997: Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája. Budapest.
- Koselleck, Reinhard 1998: Ellenségfogalmak. In: Szabó Márton (szerk.): Az ellenség neve. Budapest, 12–23.
- Landgraf Ildikó 1998: Ellenségkép a 48-as szóbeli hagyományokban. In: Kríza Ildikó (szerk.): Történelem és emlékezet. Budapest, 115–128.
- ’Mula’ szócikk. In: Czuczor Gergely (szerk.) 1867: A magyar nyelv szótára. 4. kötet, Pest, 1867. 640.
- Szemerényi Ágnes (szerk.) 2009: Szólások és közmondások. Budapest.
- Tamás Ágnes 2009: A felvidéki szlovák gimnáziumok bezárása a politikai napilapok tükrében, 1874. In: Kovács Csongor – Székely Ibolya – Székely Tünde (szerk.): X. RODOSz Konferencia-kötet. Kolozsvár, 418–428.
- Viršinska, Miriam 2006: A protestáns pátens a magyar és a szlovák történetírásban. Sic Itur Ad Astra (18.) 3–4. 139–154.

Die Sperrung der slowakischen Gymnasien in Oberungarn im Jahre 1874
in den Texten und Karikaturen der Witzblätter

In dieser Studie beschäftige ich mich mit der Schilderung des Prozesses der Sperrung der drei Gymnasien (in Nagyróce, Turócszentmárton [evangelische Schulen] und Znyóváralfa [römisch-katholisches Institut]) anhand der ungarischen Witzblätter *Az Üstökös*, *Borsszem Jankó* und *Mátyás Deák*. Béla Grünwald formulierte zuerst die Klage gegen die Gymnasien, und zwar das, dass diese Schulen panslawistische Agitation gegen Ungarn ausüben. Die meisten Karikaturen und Texte, die im Jahre 1874 von den Slowaken handelten, hatten nur indirekte Verbindung mit der Sperrung der Gymnasien (circa zweidrittel), die Witzblätter wiederholten und vertieften die älteren Stereotype über diese Nationalität. Die Anzahl der Texte und Karikaturen ist deutlich höher in diesem Jahr als früher oder später in den ungarischen satirischen Presseorganen. Der Leser findet eine ganze Liste der Stereotype (z. B. die Slowaken sind Panslawen, trinken viel Schnaps, essen viel Kartoffeln und Quark, arbeiten als Tagelöhner oder sind die Kinder von Svatopluk usw.) in der humoristisch-satirischen Presse. Über die Sperrung hatten aber die Editoren unterschiedliche Meinungen. Die Redakteure der katholisch-konservativen Zeitschrift *Mátyás Deák* argumentierten gegen die Sperrung der katholischen Schule, aber die evangelischen Gymnasien hielten sie auch für panslawistisch und staatsfeindlich. Die Autoren von *Az Üstökös* und *Borsszem Jankó* schrieben Texte ausschließlich für die Sperrung der drei Gymnasien in Oberungarn. Die Ergebnisse der Analyse der Witzblätter zeigen, dass die ungarische Regierung der nationalistisch gelaunten öffentlichen Meinung im Zeitalter einer Regierungs- und Wirtschaftskrise nachgab und demgegenüber, dass keine panslawistische Denkweise in den Gymnasien nachweisbar war, sperrte die Institute.